

טבור

כתב עת שנתי לענייני היסטוריה, חברה, תרבות והגות של מרכז אירופה

גיליון מספר 8

גרמניה לא לבד

נציונל-סוציאליזם נורווגי, אנטי-יהודיות פולנית, יהודיות הונגרית

המרכז להיסטוריה גרמנית ע"ש ריכרד קבנר
האוניברסיטה העברית בירושלים
תשע"ח (2017)

תוכן עניינים

		דבר העורכים	1
		מאמרים:	*
1-15	נציונל-סוציאליזם רדיקלי בנורווגיה	טריה אמברלנד	2
16-29	זיכרון, אשמה ועתידיות ביצירותיו של גינטר גראס	אמיר אשל	3
30-49	חנה ארנדט קוראת את ברטולט ברכט	יצחק לאור	4
50-68	הגזעת האשה בגרמניה הנאצית	מורן גיטלמן	5
		ביקורות ספרים:	*
69-74	הסינדרלה של מרכז אירופה	משה סלוחובסקי	6
75-83	יהודים, פולנים ושאלת 'פלשתינה'	גיל רובין	7
		תרגומים:	*
84-85	מה מותר לסאטירה? (מגרמנית: גדי גולדברג)	קורט טוכולסקי	8
86-87	זְמֵר הקבצן (מגרמנית: גדי גולדברג)	יוזף רות	9
88	שיבתו הביתה של אימרה זיסקה (מגרמנית: עמית קרביץ)	יוזף רות	10
89-91	שבעה שירים (מגרמנית: עמית קרביץ)	היינריך היינה	11
92	תשובת משורר שיכור (מגרמנית: עמית קרביץ)	גוטהולד אפרים לסינג	12

דבר העורכים

"טבור" הוא כתב עת, שמתמקד בהיסטוריה, בתרבות ובחברה של מרכז אירופה. לעתים קרובות מדי, אולי בצדק, זוהה המרכז הזה, "טבור העולם", עם גרמניה. ואכן, גם בגיליון הנוכחי ניצבת גרמניה במרכז. היא הגרעין. ואולם, כמה מאמרים בו שופכים אור על שכנותיה של גרמניה וממחישים, כדברי משה סלוחובסקי, שכתב ביקורת על ספרה של ההיסטוריונית מרי גלוק, ש"הטבור של אירופה לא דיבר רק גרמנית".

במאמר הפותח את הגיליון, "לא היטלר ולא קוויזלינג: 'ראגנארוק', נציונל-סוציאליזם רדיקלי בנורווגיה", טוען טריה אמברלנד שיש להתייחס אל הנציונל-סוציאליזם לא רק בלשון יחיד, אלא גם בלשון רבים. מלבד הנציונל-סוציאליזם הגרמני, הוא מספק הצצה לחוג אינטלקטואלים צעירים, שניסו לנסח נציונל-סוציאליזם נורווגי ייחודי. הם כתבו מאמרים ורשימות בכתב עת בשם "ראגנארוק", ובאמצעותו הם שאפו לשלב בין תורת גזע, מיתוסים נורדים ופאן גרמאניות. אמברלנד בוחן את האידיאולוגיה הנציונל-סוציאליסטית של אנשי "ראגנארוק" ומדגיש את ההבדלים ואת המתחים בין חוג זה למפלגה הפשיסטית בנורווגיה ולמפלגה הנאצית בגרמניה.

בנוסף למאמרו של אמברלנד, בגיליון זה מופיעות שתי ביקורות ספרים, שגם בהן הגיבורות אינן גרמניות. משה סלוחובסקי כותב כאמור על ספרה של גלוק, "בודפשט היהודית הבלתי-נראית", שעדיין לא תורגם לעברית. בודפשט, כך מדגיש סלוחובסקי, נדחקה לקרן זווית לעומת ערים קוסמופוליטיות ומרכזים תרבותיים אחרים באירופה של מפנה המאות. לדבריו, ספרה של גלוק לא רק מחזיר לה את כבודה האבוד, אלא גם מראה עד כמה עמוקה היתה השפעת התרבות היהודית על העיר - כיצד "רשת שלמה של קשרים סמויים, אסוציאציות, פנטזיות וקודים תרבותיים יצרו מרקם, שבו תרבות יהודית... הפכה לתרבות המזוהה עם העיר בודפשט כולה; וכיצד "כל מרכיב חריג, חדש, או מעניין - לטוב או לרע - בתרבות של העיר זוהה כ'יהודי'".

אם בודפשט היהודית היא כוכבת הביקורת הראשונה, מדיניות ממשלת פולין כלפי היהודים היא הכוכבת של הביקורת השנייה, שכתב גיל רובין על ספרו של טימותי סניידר, "ארץ שחורה" (גם הוא, כמו ספרה של גלוק, עוד לא תורגם לעברית). רובין מתעכב על התייחסותו של סניידר למדיניות ממשלת פולין כלפי היהודים בשנות ה-30 ועל היחסים בין ממשלת פולין לתנועה הרוויזיוניסטית. סניידר, כך טוען רובין, בניסיונו להדגיש את ההבדלים בין המדיניות האנטי-יהודית של גרמניה למדיניות האנטי-יהודית של פולין, מציג את ממשלת פולין כאולטרה-ציונית, כמי ששמה לה למטרה להקים מדינה יהודית בפלשתינה. רובין מערער על עמדותיו של סניידר וטוען שהיסודות העובדתיים לטענותיו "רעועים", וכי הנחות היסוד שלו בנוגע להיסטוריה היהודית-פולנית "בעייתיות".

המאמרים האחרים בגיליון שבים אל גרמניה כמו מתכת אל מגנט: אל הנאציזם הגרמני ואל הספרות הגרמנית. מורן גיטלמן דנה במושג הסוציולוגי "הגזעה" ומראה כיצד האאוגניקה והמשפט שיתפו פעולה בגרמניה הנאצית. גיטלמן מתארת את התפתחותו של מערך פסאודו-מדעי-ערכי, שמבוסס על תיאוריות אאוגניות, וכיצד מערך זה שימש מצע בשביל הנאצים ל"הבניה של דמות נשית אידאלית, שתכונותיה וערכיה נקבעות בידי המפלגה ומראה החיצוני קשור ישירות לבריאותה הגופנית והנפשית". גיטלמן מונה שורה של חוקים, בהם "החוק לצמצום אבטלה" וחוקי נירנברג, שבהם הסתמכה מערכת המשפט הנאצית על האאוגניקה ועל "היגינה גזעית", ובאמצעותם היא שאפה לעצב מחדש את דמות האשה בגרמניה.

אמיר אשל משווה בין היצירות המוקדמות של גינטר גראס ליצירותיו המאוחרות. לדבריו, ביצירות המוקדמות, במיוחד ב"תוף הפח" וב"שנות כלב", שפתו של הסופר הגרמני היתה חדשנית. היא התעלתה מעל לקלישאות, שאפיינו את ההתמודדות של גרמניה עם עברה הנאצי, והציעה אוצר מלים חדש, שעיצב "ביעילות רבה... את השיח הציבורי, הביקורתי והדמוקרטי במערב גרמניה של שנות ה-60". לעומת זאת, טוען אשל, גראס המאוחר לא הצליח לשחזר את הישגיו: "אם בעבר היה גראס מודל לחיקוי בכל הקשור למעורבותו הלא שגרתית... בסוגיות מוסריות, עתה הוא הפך למופת של מוסרנות", זאת בשעה שהאשמה הפכה "לגורל נצחי – נטל שעובר בירושה, שאותו הגרמנים נושאים על גבם בכל זמן, ללא קשר לגיל ולמעורבות האישית בפשעים של המשטר". יצחק לאור כותב על המסה של חנה ארנדט על ברטולט ברכט, "המסה היפה ביותר שנכתבה אי-פעם" על המחזאי הגרמני כמשורר. לאור רואה בחיבור של ארנדט "אוטוביוגרפיה מובלעת". הוא מתאר כיצד היא קוראת את ברכט "כאזרחית, כגרמנייה-לשעבר, כיהודייה, כמנודה, כאמריקאית" ומדגיש שהיא מתעניינת ב"טעויותיו ההיסטוריות, הפוליטיות, המוסריות" של המשורר, בעונש שהוא מקבל בגלל חטאיו. לדברי לאור, "ארנדט מתפתה לתאר את גורלו של ברכט במונחים של טרגדיה. הוא בז למשוררים שהציבו את עצמם מחוץ לממשות. הוא רצה להיות בלב החיים. הוא רצה להיות משורר שמשפיע. ובכן, במזרח ברלין השפיע, אבל המחיר היה שתיקה... בניגוד לאינטלקטואלים, כותבת ארנדט, משוררים נענשים, בדרך ששום אדם אחר אינו נענש. אקדמאים ואינטלקטואלים יכולים לשקר ולא להיענש. כאשר משורר משקר, הוא נענש במות השירה שלו".

בנוסף, לראשונה, "טבור" מפרסם כמה שירים ורשימות עיתונאיות, שתורגמו מגרמנית לעברית. עמית קרביץ תירגם כמה שירים של היינריך היינה, שיר של גוטהולד אפרים לסינג ורשימה עיתונאית של הסופר יוזף רות בשם "שיבתו הביתה של אימרה זיסקה". גדי גולדברג תירגם רשימה אחרת של רות, "זְמֶר הקבצן" וכן את חיבורו של קורט טוכלוסקי, "מה מותר לסאטירה?", שהיה רלוונטי בזמנו ורלוונטי לא פחות גם במאה ה-21.

עופר אשכנזי ועדי ערמון